

هوالحکیم

2nd National Conference on Applied Researches in Geography and Tourism

کوبای می شود مقاله با عنوان:

بررسی پتانسیل های گردشگری در منطقه حفاظت شده بینالود و ارزیابی اقتصادی آن به روش هزینه سفر (TCM)

توسط: فاطمه طباطبائی یزدی، پویا ظریف کیا

در «دومین همایش ملی پژوهش های کاربردی در جغرافیا و گردشگری» که در تاریخ ۱۳۹۳/۱۲/۱۳ در محل سالن همایش های بین المللی برج میلاد برگزار گردید

به صورت پوستر پذیرفته و ارائه شده است.

به امید موفقیت و پیشرفت روزافزون شما در تمامی عرصه های علمی و پژوهشی.

رئیس همایشگاه دکتر حسن شرفی

حسن شرفی

بررسی پتانسیل های گردشگری در منطقه حفاظت شده بینالود و ارزیابی اقتصادی آن به روش هزینه سفر (TCM)

فاطمه طباطبائی یزدی^{۱*}، پویا ظریف کیا^۲

۱- استادیار و عضو هیأت علمی دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد

۲- دانش آموخته مهندسی منابع طبیعی - محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد

F.Tabatabaei@um.ac.ir

خلاصه

منطقه حفاظت شده بینالود با مساحت ۶۷۰۰۰ هکتار در استان خراسان رضوی، در مرکز رشته کوه های بینالود و بین سه شهرستان طرچه- شانندیز، نیشابور و چناران واقع شده است. در این تحقیق پتانسیل های گردشگری بررسی و ارزش تفریحی در منطقه حفاظت شده بینالود به روش هزینه سفر (TCM) مورد ارزشگذاری اقتصادی قرار گرفت. به این منظور، اطلاعات اقتصادی، اجتماعی بازدیدکنندگان و همچنین میزان اطلاع مردم از موقعیت های تفریحی و تمایل آنها به سفر به آن مناطق و تقبل هزینه و ایجاد کمپینگ در گردشگاه های کنگ، زشک، دهبار و مغان، از طریق پرسشنامه ای در طی فصل تابستان ۱۳۹۲ جمع آوری گردید. برغم موقعیت طبیعی برتر و جذابیت آن که توسط گردشگران ۸۳٪ تعیین گردید، معرفی و نشان دادن ارزش این منطقه توسط رسانه های گروهی و ابزار ارتباط جمعی مورد غفلت قرار گرفته است. چنانچه ۸۰٪ گردشگران از طریق دوستان و فامیل اطلاعاتی درباره منطقه کسب کرده بودند. لذا پیشنهاد می گردد که با توجه به اهمیت صدا و سیما از نظر سهم زمانی و طیف مخاطبین نسبت به دیگر رسانه ها، ارزش و پتانسیل های این مناطق هم به منظور شناساندن منطقه و جذب گردشگر و همچنین جذب سرمایه گذار توسط این رسانه به مردم معرفی شده. در پایان با توجه به متوسط تمایل به پرداخت بازدیدکنندگان که سرانه به ازای هر سفر ۳۷۵۰۰ ریال تعیین گردیده، می توان با تعیین مبلغی به عنوان ورودیه و محدود کردن تخریب، برداشت منابع و دسترسی مردم، ضمن پول آوری، به افزایش تسهیلات و همچنین حفاظت منطقه نیز دست یافت.

واژه های کلیدی: بینالود، هزینه سفر، طبیعت گردی

۱- مقدمه

منطقه حفاظت شده بینالود در موقعیت جغرافیایی N3625 E5852 در استان خراسان رضوی و در مرکز رشته کوه های بینالود و بین سه شهرستان طرچه- شانندیز، نیشابور و چناران واقع شده است. با مساحت ۶۷۰۰۰ هکتار، اثر طبیعی ملی قلل بینالود را در دل خود جای داده است. منطقه بینالود طی مصوبه شماره ۳۱۷ شورای عالی محیط زیست (کمیسیون زیر بنائی دولت) مورخ ۱۱/۷/۱۳۸۹ بعنوان منطقه حفاظت شده به مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست پیوسته است. این منطقه دارای تنوع پوشش گیاهی زیادی از قبیل انواع گون، درمنه، گرامینه، کما و نخودیان می باشد. همچنین پراکندگی از درختان ارس در منطقه به چشم می خورد. علاوه بر این در دره ها درختان بید وحشی، زرشک و نسترن وحشی روئیده اند که تنوع و زیبایی خاصی را به منطقه بخشیده اند. از گونه های حیات می توان به پستاندارانی همچون قوچ و میش اوریل، گراز، پلنگ، گربه پالاس، گرگ، شغال، روباه، کفتار و پایکا اشاره کرد و پرندگان چون کبک، تیهو، عقاب طلایی، شاهین، بالابان و انواع گنجشک سانان از جمله گونه های جانوری منطقه می باشند.

*- نویسنده مسئول: استادیار و عضو هیأت علمی دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست دانشگاه فردوسی مشهد
05138805465

۲- کارشناس رشته مهندسی منابع طبیعی - محیط زیست، p.zarifkia_2010@hotmail.com

۱- منطقه دهبار

دهبار در شرق دامنه رشته کوه های منطقه حفاظت شده ی بینالود، به فاصله ۱۴ کیلومتر از شهر طرقله واقع شده است. پس از عبور از روستای طرقله، کلاته آهن، جافرق و ارغوان دره در نهایت روستای کردینه به ارتفاعات دهبار می رسیم. از لحاظ توپوگرافی منطقه ای کوهستانی با سنگ های دگرگونی عمدتاً از نوع فیلیت، مقدار بارندگی میانگین سالانه ۲۸۰ تا ۳۰۰ میلی متر، عمق خاک کم و سنگریزه ای و سنگلاخی، پوشش گیاهی اکثراً بوته ای و چند ساله مانند خانواده های کلاه میرحسن، درمنه، چوبک، اسپرس خاردار و به ندرت در دامنه های رو به شمال گندمیان و علف چهل روزه یافت می شود. دهبار تنها جایی است در منطقه حفاظت شده بینالود که در آن درختان ارس به صورت پراکنده در طول جغرافیایی $36^{\circ}11'N$ و $45^{\circ}08'E$ در ارتفاع تقریبی ۲۲۰۰ متر وجود دارند که بنا به گفته افراد محلی در سال های گذشته زیستگاه مناسبی برای پلنگ بوده است، اما اکنون به دلایل مختلفی از قبیل تبدیل مراتع به کشاورزی از طریق ایجاد بانکها بر روی دامنه ها و بدنبال آن رفت و آمد زیاد در منطقه چرای دام توان اکولوژیکی منطقه برای نگهداری حیات وحش کاهش یافته و در نهایت باعث از بین رفتن یا مهاجرت پلنگ به منطقه دیگر گشته است، به طوریکه هیچ گونه گزارشی مبنی بر مشاهده پلنگ در طی چند سال اخیر نشده است.

۲- منطقه مغان

مغان در جنوب شرقی منطقه حفاظت شده ی بینالود واقع شده است. پس از عبور از روستاهای اردمه، خاترود و مغان به منطقه مغان می رسیم. مغان نیز مانند دهبار منطقه ای کوهستانی با دامنه های پرشیب و تند و عمدتاً سنگ های دگرگونی از جنس فیلیت می باشد. خاک در دامنه های رو به جنوب کم عمق، فرسایش پذیر و سنگلاخی با پوشش ضعیف و شیب تند و صعب العبور اما در دامنه های رو به شمال با خاک نسبتاً عمیق، پوشش گیاهی مناسب و علفی مشاهده می شود. میزان میانگین بارندگی سالانه ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلی متر می باشد. پوشش گیاهی به دلیل فرم کوهستانی منطقه عمدتاً بوته ای و چند ساله از قبیل کلاه میرحسن، درمنه، اسپرس خاردار، چوبک و در دامنه های رو به شمال گندمیان می باشد، مانند فستوکا، زلف پیر، آگروپایرون و گیاهان دارویی مثل آویشن، کاکوتی، چایی چوپان به صورت بوته ای و مترکم در بعضی از دامنه ها وجود دارد.

۳- منطقه زشک

زشک در شمال شرقی منطقه حفاظت شده ی بینالود واقع شده است. از جمله راه های مواصلاتی آن پس از عبور از روستاهای ابرده، طرونند، حیطه، حیطه علیا و در نهایت روستای خور به ارتفاعات زشک می رسیم. ارتفاع این روستا از سطح دریا ۲۰۰۰ متر بوده و موقعیت آن دره ای است و در سراسر دره عرض زشک قرار گرفته است. زشک هم مانند سایر مناطق موجود در منطقه حفاظت شده ی بینالود از لحاظ توپوگرافی کوهستانی با دامنه های کم شیب و پرشیب و در بعضی مناطق صعب العبور با سنگ های دگرگونی و میزان بارندگی سالانه ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلی متر، عمق خاک در بعضی دامنه ها بسیار کم و عمدتاً سنگ لایخی و در معرض فرسایش در دامنه های رو به جنوب، پوشش گیاهی بسیار ضعیف و صخره ای با درختچه های مترکم و در دامنه های رو به شمال خاک به نسبت عمیق تر با پوشش گیاهی مناسب می باشد که این پوشش گیاهی عمدتاً از نوع بوته ای و از خانواده های کلاه میرحسن، چوبک، اسپرس خاردار و همچنین بصورت پراکنده و در ارتفاع تقریباً ۲۰۰۰ متری گندمیان مثل آگروپایرون و چند گونه گیاه مهاجم دیده می شد.

۴- منطقه کنگ

کنگ یکی از مناطق ییلاقی و روستایی طرقله است که به دلیل نوع استقرار سکونت گاه های آن بر روی کوه پایه شیب به ماسوله می باشد و در دامنه های شمال شرقی ارتفاعات بینالود، در ارتفاع ۱۸۰۰ متری از سطح دریا واقع شده است. این منطقه در ۱۶ کیلومتری طرقله قرار دارد و به دلیل وجود بلندی های چشم نواز همواره مورد توجه علاقه مندان و گردشگران است. پوشش گیاهی دره مجاور به این مکان زیبایی خاصی بخشیده و بیش تر باغات نیز در زمین های شیب دار این روستا ایجاد شده که با رودخانه ها و چشمه سارها سیراب می شود. ایجاد خانه های پلکانی از ویژگی های این روستای کوه پایه ای است.

۲- بیان مسأله

در جهان امروزی، تنزل کیفیت و تخریب منابع طبیعی، فاصله ایجاد شده در رابطه بین انسان و طبیعت و بسیاری مسائل زیست محیطی دیگر، پدیده هایی کاملاً عادی و متعارف به شمار می آیند. از سوی دیگر، ملاحظات روزافزون در رابطه با موضوعات زیست محیطی و همچنین تقاضای فزاینده برای فعالیت ها و منابع تفریحی به چشم می خورند.

از دهه ۱۹۷۰ به بعد افزایش فشار روی منابع طبیعی و هزینه های اجتماعی زیاد بهره برداری بی رویه از آن به عنوان موضوعات مهم در دستور کار سازمان های جهانی قرار گرفته اند. متعاقب این امر، هزینه های اجتماعی فعالیت های مخرب محیط زیست و منافع حاصله از منابع طبیعی هر دو دارای اهمیت تشخیص داده شده اند. در این راستا، روش های ارزشگذاری محیط زیست با کاربرد گسترده، در تعیین منافع و خسارات زیست محیطی، در جهت مدیریت پایدار منابع طبیعی گام بر می دارند [۱ و ۲]. ارزشگذاری به عنوان یک ابزار تحلیلی برای تصمیم گیری با هدف مقایسه سود و زیان سناریوهای معین تلقی می شود. به بیان دیگر، ارزشگذاری اقتصادی ابزاری است که اطلاعات مفیدی را برای تصمیم گیری بین گزینه های مختلف یا ترکیبات ممکن از مداخله های قابل ترجیح برای تصمیم گیران فراهم می آورد. بنابراین ارزشگذاری اقتصادی منابع طبیعی با بازگو کردن ارزش کمی کارکردها، کالاها و خدمات منابع طبیعی، برنامه ریزان و مدیران اجرایی، اجتماعی و اقتصادی را در برنامه ریزی حفاظت و بهره برداری پایدار منابع طبیعی یاری می دهد [۱ و ۳].

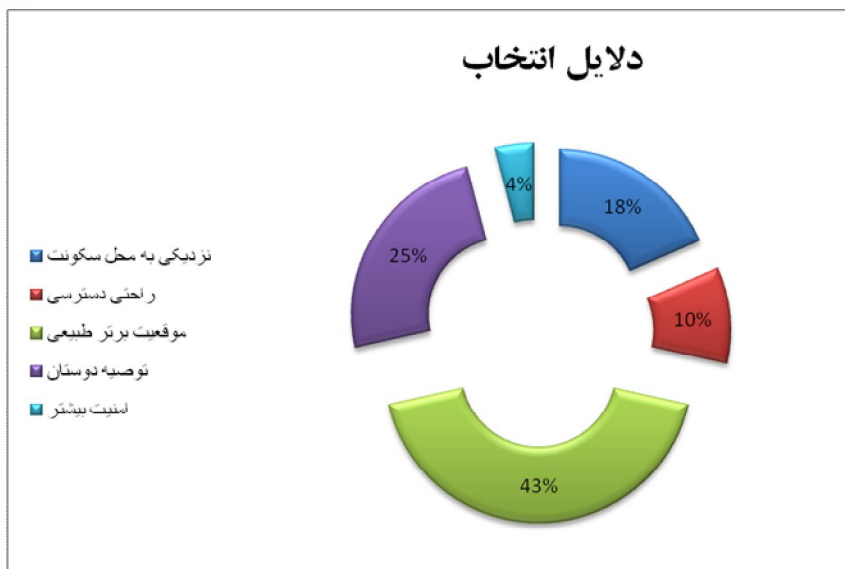
۳- روش تحقیق

روش هزینه سفر (TCM) یکی از روش های متداول برآورد ارزش تفرجگاهها محسوب می شود و مبتنی بر تهیه داده ها از طریق مصاحبه و پرسش نامه بوده و تقاضا برای مکان های تفریحی بر اساس تعداد بازدیدها در سال از یک تفرجگاه و عوامل متغیر دیگر مانند انواع هزینه های مربوط به سفر، درآمد بازدیدکننده و مشخصات اجتماعی اقتصادی تعیین می شود. در روش هزینه سفر، به نظر می رسد که گردشگران با صرف پول و زمان برای سفر، بر روی کیفیت محیط مقصد ارزشگذاری می نمایند [۴ و ۵].

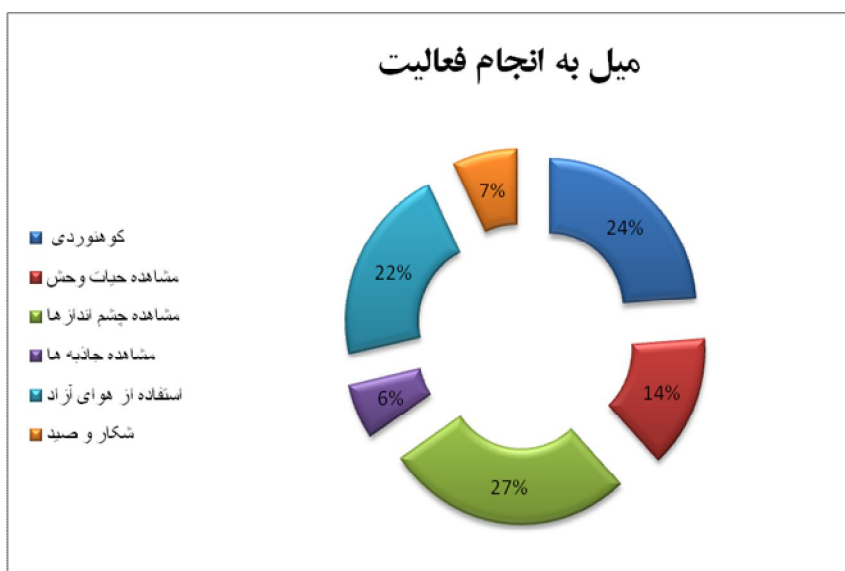
فرض اصلی مبنای TCM این است که ارزش یک مکان تفرجگاهی مطابق با هزینه هایی می باشد که پاسخ دهنده با استفاده از آن متحمل می شود. مزیت منحصر به فرد TCM این است که این روش بیشتر مبتنی بر داده های واقعی می باشد تا فرضی و به همین دلیل قادر است مقادیر واقعی را ارائه کند. در این تحقیق پتانسیل های گردشگری بررسی و ارزش تفرجی در منطقه حفاظت شده ی بینالود منطقه به روش هزینه سفر (TCM) مورد ارزشگذاری اقتصادی قرار گرفت. به این منظور، اطلاعات اقتصادی، اجتماعی بازدیدکنندگان و همچنین میزان اطلاع مردم از موقعیت های تفرجی و تمایل آنها به سفر به آن مناطق و تقبل هزینه و ایجاد کمپینگ در گردشگاه های کنگک، زشک، دهبار و مغان، از طریق پرسشنامه ای در طی فصل تابستان ۱۳۹۲ جمع آوری گردید.

۴- یافته های تحقیق

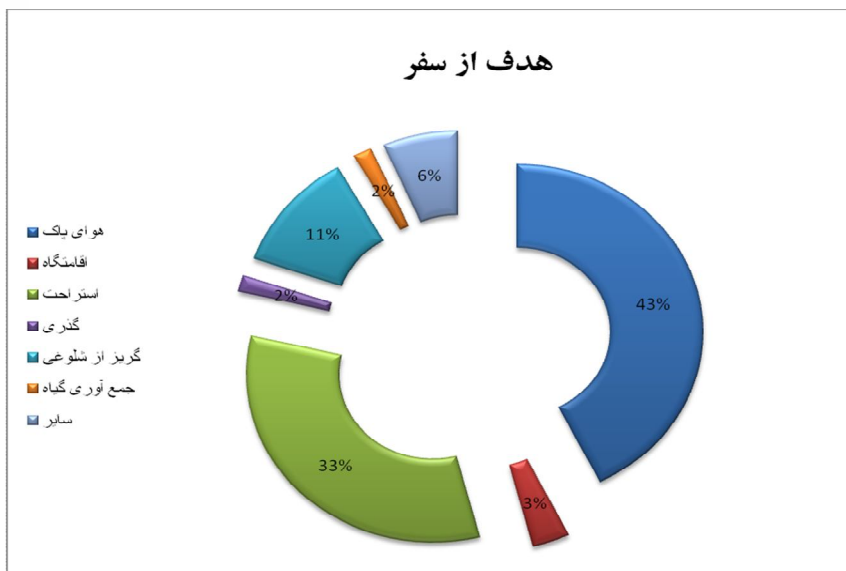
در رابطه با پاسخ هایی که در مناطق تفرجی منطقه حفاظت شده بینالود؛ زشک، کنگک، ده بار و مغان دریافت گردید، یافته های تحقیق در قالب چارت، به شرح زیر می باشد.

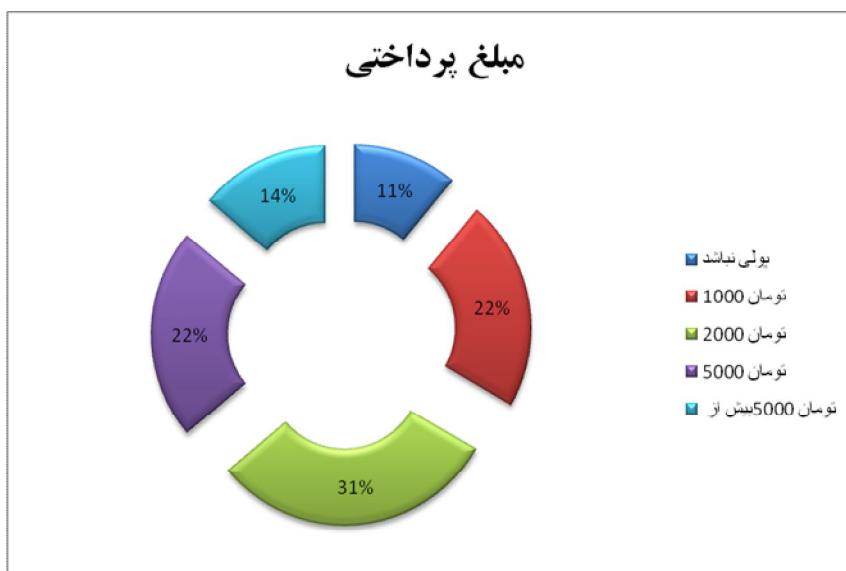
۱- نمودار دلایل انتخاب با مقادیر: نزدیکی به محل سکونت (۱۸٪)، راحتی دسترسی (۱۰٪)، موقعیت برتر طبیعی (۴۳٪)، توصیه دوستان (۲۵٪) و امنیت بیشتر (۴٪)

۲- نمودار میل به انجام فعالیت با مقادیر: کوهنوردی (۲۴٪)، مشاهده حیات وحش (۱۴٪)، مشاهده چشم اندازها (۲۷٪)، مشاهده جاذبه‌ها (۶٪)، استفاده از هوای آزاد (۲۲٪) و شکار و صید (۷٪)

۳- نمودار هدف از سفر با مقادیر: هوای پاک (۴۳٪)، اقامتگاه (۳۳٪)، استراحت (۳۳٪)، گذری (۲٪)، گرایش از شلوغی (۱۱٪)، جمع آوری گیاه (۲٪) و سایر اهداف (۶٪)

۴- نمودار مبلغ پرداختی با مقادیر: بدون پرداخت (۱۱٪)، ۱۰۰۰ تومان (۲۲٪)، ۲۰۰۰ تومان (۳۱٪)، ۵۰۰۰ تومان (۲۲٪) و بیش از ۵۰۰۰ تومان (۱۴٪)

۵- بحث و نتیجه گیری

با مشاهده شاخص‌های جنسیت و سن در میابیم که بیشترین میل به تفریح و گردش در محدوده‌ی سنی ۲۰ تا ۳۰ سال آفایان با اختلاف ۲۵٪ یا ۱۹-۲۰ برابر محدوده‌ی سنی ۳۰ تا ۴۰ است یعنی به ترتیب ۵۳٪ و ۲۸٪ و در رده‌های بعدی (۴۰ تا ۵۰ سال، ۵۰ سال به بالا و محدوده‌ی سنی کمتر از ۲۰) اغلب با همراهی رده‌های سنی مذکور به گردش می‌روند که فقط ۸٪ به صورت انفرادی و بقیه به صورت خانوادگی (۵۶٪) و گروهی (۳۶٪) به منطقه سفر می‌کنند.

برغم موقعیت طبیعی برتر و جذابیت آن که توسط گردشگران ۸۳٪ تعیین گردید، معرفی و نشان دادن ارزش این منطقه توسط رسانه‌های گروهی و ابزار ارتباط جمعی مورد غفلت قرار گرفته است. با وجود اینکه ۸۶٪ گردشگران با خودروی شخصی وارد منطقه می‌شوند و با صرف میانگین مبلغ ۳۷۷,۵۰۰ ریال جهت سوخت و استهلاک، وضعیت راه‌های مواصلاتی را اکثراً خیلی ضعیف ارزیابی کردند و از مسائلی مانند مناسب نبودن و باریک بودن راه‌های دسترسی که موجب کاهش امنیت و به تبع آن ضعیف ارزیابی کردن راه‌های مواصلاتی شده پس مسیر باید مناسب خودرو شخصی باشد، همچنین از نبود سرویس‌های بهداشتی و آبرسردکن، نمازخانه و نبود سکو‌ها ناراضی بودند که با این حال بیش از ۸۰٪ میل به بازگشت دوباره دارند.

مقدار کمی از گردشگران (۲۲٪) به دلایلی چون موقعیت برتر طبیعی و هوای پاک و بکر بودن منطقه تصمیم به اقامت به صورت کمپینگ را داشتند و وضعیت فضای سبز را متوسط تا خوب به ترتیب ۲۸٪ و ۳۶٪ ارزیابی کردند. در پاسخ به این سوال که چه مقدار از درآمد روزانه خود را با آمدن به اینجا از دست داده‌اید، میانگین مبلغ ۱۸۲۰۰۰۰ ریال بدست آمده که بیانگر درک مردم از ارزش طبیعی منطقه می‌باشد.

۶- راهبردهای پیشنهادی

چنانچه ۸۰٪ گردشگران از طریق دوستان و فامیل اطلاعاتی درباره منطقه کسب کرده بودند. لذا پیشنهاد می‌گردد که با توجه به اهمیت صدا و سیما از نظر سهم زمانی و طیف مخاطبین نسبت به دیگر رسانه‌ها، ارزش و پتانسیل‌های این مناطق هم به منظور شناساندن منطقه و جذب گردشگر و همچنین جذب سرمایه‌گذار توسط این رسانه به مردم معرفی شده. بر اساس مطالعه انجام شده و نارضایتی‌های بیان شده توسط بازدیدکنندگان، پیشنهاد احداث اماکن و فروشگاه‌های متعدد جهت تأمین مایحتاج و وسایل مورد نیاز، ایجاد مناطقی جهت حضور کوهنوردان (جان پناه)، نظارت و پیگیری مسئولان محترم جهت بهتر و تمیزتر شدن منطقه، نصب تابلوهای شب‌رنگ و راهنما، ایجاد کمپینگ‌های مجهز و تاسیسات زیربنایی، ایجاد امکانات پزشکی و اورژانس می‌شود، که حداقل موارد نیاز برای تفریح متمرکز است، کما اینکه دیده می‌شود بیش از ۸۰٪ میل به بازگشت دوباره دارند.

به طور میانگین گردشگران هر ساله به ازای هر فرد از خانوار مبلغ ۶۶۸۱۸۲ ریال را برای سفر به این منطقه هزینه می‌کنند که می‌توان از این مقادیر برای ایجاد تجهیزات ذکر شده و همچنین ترفیبات مسئولین برای سرمایه‌گذاری در حداقل یکی از این مناطق که شناخته شده تر و مستعدتر می‌باشد به عنوان مثال، زشک استفاده کرد.

لازم است یادآور شود که چون این تحقیق در فصل تابستان انجام شده و با توجه به موقعیت جغرافیایی که منطقه داراست، فصول بهار و تابستان با مجموع ۸۵٪ فراوانی بیشتری نسبت به پاییز و زمستان داشتند؛ با توجه به مناظر منحصر بفرد، اگر تجهیزات مناسب در منطقه تعبیه شود باعث جذب گردشگران در دو فصل پاییز و زمستان نیز می‌شود.

در پایان با توجه به متوسط تمایل به پرداخت بازدیدکنندگان که سرانه به ازای هر سفر ۳۷۵۰۰ ریال تعیین گردیده، می‌توان با تعیین مبلغی به عنوان ورودیه و محدود کردن تخریب، برداشت منابع و دسترسی مردم، ضمن پول‌آوری، به افزایش تسهیلات و همچنین حفاظت منطقه نیز دست یافت.

۷- مراجع

۱. کریم زادگان، ح. (۱۳۷۹)، "اهمیت و نقش استفاده از ابزارهای اقتصادی برای حفاظت محیط زیست". نخستین کارگاه آموزشی اقتصاد محیط زیست
۲. کریم زادگان، ح. (۱۳۷۹)، "آشنایی با اصول و مبانی اقتصاد محیط زیست". نخستین کارگاه آموزشی اقتصاد محیط زیست
۳. کریم زادگان، ح. (۱۳۷۹)، "نظری‌های ارزش‌گذاری خدمات غیربازاری اکوسیستم‌ها". نخستین کارگاه آموزشی اقتصاد محیط زیست.
۴. دهقانی، م. فرشچی، پ. دانه‌کار، الف. کرمی، م. (۱۳۸۹)، "ارزش‌گذاری تفرجگاهی جنگل‌های مانگرو در منطقه حفاظت شده حرا به روش هزینه سفر (TCM)". مجله پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل. جلد هفتم، شماره اول
۵. حیاتی، ب. صالح‌نیا، م. حسین زاد فیروزی، ج. دشتی، ق. (۱۳۸۹)، "برآورد ارزش تفریحی پارک فدک شهرستان خوی به روش هزینه سفر فردی"

دومین همایش ملی پژوهش های کاربردی در «جغرافیا و گردشگری»
**2nd National Conference on Applied Research in
Geography and Tourism**

